

พุทธประวัติวิเคราะห์: นางมาคันธียาผู้จ้างคนด่าพระพุทเจ้า ว่าด้วยการจัดการความโกรธตามแนวพุทธจิตวิทยา*

Anger Management According to Buddhist Psychology: Analysis Case for Māgandiya the Employer to Curse the Lord Buddha

¹ดิเรก ด้วงลอย, ²มลลิกา ภูมะธน และ ³พระปลัดระพิน พุทธิสารโ

¹Direk Duangloy, ²Mallika Phumathon, and ³Phrapalad Raphin Buddhiso

¹บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

¹Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Sawan Campus, Thailand.

²คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

²Faculty of Management Science, Nakhon Sawan Rajabhat University, Thailand.

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

²Corresponding Author's Email: raphind@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความโกรธ และการจัดการความโกรธตามแนวพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาของนางมาคันธียาบุคคลในครั้งพุทธกาล ใช้การศึกษาวិเคราะห์จากเอกสารในพระไตรปิฎกและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า ความโกรธเป็นอาการที่เนื่องด้วยจิต ส่งผลต่อการแสดงออกต่อสิ่งเร้าภายใน และสะท้อนผลออกมาเป็นพฤติกรรมและการกระทำภายนอก รวมทั้งความรุนแรงในพฤติกรรมทางจิตของนางมาคันธียา กับบุคคลที่เกี่ยวข้องส่งผลให้เกิดเป็นความรุนแรงต่อชีวิตคนอื่นจำนวนมาก พุทธวิธีในการจัดการความโกรธตามแนวพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบคือการเจริญเมตตา ความเข้าใจต่อความจริง (ปัญญา) และการจัดการปลดปล่อยอย่างเข้าใจ (ไตรลักษณ์-อนิจลักษณะ) โดยมีผลปลายทางจากความไม่โกรธเป็นความไม่รุนแรงเป็นที่สุดด้วย

คำสำคัญ: การจัดการความโกรธ; พุทธจิตวิทยา; นางมาคันธียา

Abstract

This article aims to study anger and anger management according to Buddhist principles, the case study of Māṅgandiya during the time of the Buddha. The study involves analysis based on documents from the Pali Canon and relevant research works.

The study found that anger is a mental condition that affects internal stimuli and manifests outwardly as behaviour and actions. Additionally, the violent behaviour in the mental state of Māṅgandiya and related individuals resulting in significant violence towards others. Furthermore, Buddhist methods for managing anger involves cultivating loving-kindness, understanding reality (wisdom), and managing release through understanding (the three characteristics), and leading to the ultimate goal of achieving non-anger, resulting in non-violence.

Keywords : Anger Management; Buddhist Psychology; Makantiya

บทนำ

สืบเนื่องจากได้ไปร่วมงานมูทิตาพระครูพิพิธปริยัติกิจ, ผศ.ดร. (ชยันต์ พุทธธมโม) ผู้เป็นกัลยาณมิตร อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล เจ้าคณะตำบลขุนโขลน อ.พระพุทธรักษา จ.สระบุรี ในโอกาสได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรเทียบเท่าเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก (จทอ.ชอ.) เมื่อ 17 พฤศจิกายน 2562 และในงานนั้นได้รับหนังสือที่จัดแจกไว้เป็นอนุสรณ์ที่ระลึกสำหรับผู้มาร่วมมูทิตา ในชื่อ “พุทธจิตวิทยา เพื่อสุขภาวะ ความโกรธและการจัดการความโกรธ” อันเป็นหนังสือที่ใช้ประกอบการขอตำแหน่งทางวิชาการที่ “ผู้ช่วยศาสตราจารย์” และนำมาพิมพ์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ คิดว่าจะมีประโยชน์ จึงนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาเรียบเรียงนำเสนอแบ่งปันต่อแนวคิดที่จะเป็นประโยชน์ภายใต้สถานการณ์ “โทสะ” หรือความโกรธ ที่หมกมุ่นคนไทย ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินชีวิต เราจึงได้ยินข่าวผิดใจฝ่ายกักร้าวบาง การด่าทอที่เรียกว่า Hate Speech ทางสื่อออนไลน์นานาชนิด ที่บิราษด่าทอ ตั้งแต่เจ้าฟ้า พระภิกษุสงฆ์ นายกรัฐมนตรีหรือบุคคลผู้อยู่ในเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นข่าวในแต่ละช่วงเวลานั้น ๆ การเขียนนี้มีจุดหมายการเขียนว่าความโกรธเป็นอย่างไร มีผลเสียอย่างไร เทียบเคียงองค์ความรู้จากหนังสือที่ได้รับมา และกรณีพระพุทธศาสนาจะมี

ภาพที่ 1: หนังสือ “พุทธจิตวิทยา เพื่อสุขภาวะ ความโกรธและการจัดการความโกรธ”

แนวในการบริหารจัดการความโกรธอย่างไร เมื่อสืบค้นข้อมูลลงรายละเอียดลงไปจะพบว่า ความโกรธ พระพุทธศาสนาจัดเป็นกิเลสอย่างหนึ่ง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) และมีผลทำให้เกิดความเสียหายเมื่อได้รับผลกระทบจากความโกรธ หรือผลของความโกรธ ดังนั้นในบทความนี้จึงจำเพาะและมุ่งไปที่ “มาคันทียา” สตรีนางหนึ่งในประวัติศาสตร์บุคคลในพระพุทธศาสนา ที่ใช้ความโกรธเป็นเครื่องมือ ทำร้าย ทำลาย จนกระทั่ง กลายเป็นโทษภัยทั้งคนที่ตัวเองโกรธ และญาติสายโลหิตรอบข้าง ดังมีหลักฐานบันทึกไว้ว่า นางมาคันทียา เป็นสตรี ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับประวัติของพระพุทธเจ้าและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา (ช.อุ. (ไทย) 20/70/319-310) แต่สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นเธอมีความโกรธเป็นอารมณ์และนำความโกรธนั้นมาก่อความรุนแรงจนกระทั่งกลายเป็น ความรุนแรงชนิดต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงทางจิต ทางกาย และทางวาจา สัมพันธ์ไปถึงความรุนแรงใน ครอบครัว ข้อมูลข่าวสาร และพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นอำนาจของความโกรธได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่าง รุนแรง สอดคล้องกับแนวคิดหลักการในพระพุทธศาสนาที่ว่า ความโกรธเป็นดังเช่นไฟ (โทสัคคิ) ที่ก่อให้เกิดเป็น ความเสียหายและความรุนแรง อย่าดูแคลนว่าไฟนั้นมีเพียงน้อย (ส.ส. (ไทย) 15/122/129/ทสรสูตร) หรือความ โกรธแม้มีในเด็กหรือพระราชผู้เยาว์ย่อมก่อให้เกิดผลในทางที่ตรงกันข้ามได้ พระราชผู้เยาว์ (ส.ส. (ไทย) 15/122/127-128/) ในสองสิ่งนี้อาจเปรียบเทียบได้ว่าไฟคือความโกรธ “โทสัคคิ” ไฟคือความโกรธ (พระพรหม คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2537) แม้จะเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่มีพละนาฏในการทำลายล้างสูง หรือกษัตริย์ผู้เยาว์ แม้จะเป็นเพียงพระราชผู้เยาว์แม้มีอารมณ์เป็นความโกรธก็ย่อมก่อให้เกิดผลที่รุนแรงจากอำนาจแห่งความเป็น พระราชานัน

หากเทียบเคียงกับแนวคิดของตะวันตกอย่างซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) (Gerald Corey, 2001) ที่ เสนอแนวคิดไว้ว่า มนุษย์มีสัญชาตญาณของความต้องการขั้นพื้นฐานและในความต้องการขั้นพื้นฐานนั้นได้ทำให้เกิด กระบวนการของการเรียกร้องซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับพฤติกรรมของนางมาคันทียาที่ว่า ความต้องการการ ยอมรับทำให้นางผูกใจเจ็บและความโกรธเหล่านั้นต่อพระพุทธเจ้า ซึ่งนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาเกี่ยวกับจิตวิทยา ต่างมองประเด็นเกี่ยวกับความโกรธคล้ายกัน คือ การได้รับสภาพที่บีบคั้น แรงกระทบ และสะท้อนคิดนำความ โกรธมาเป็นอารมณ์และนำไปสู่การก่อความรุนแรงชนิดประเภทต่าง ๆ ซึ่งปรากฏในกรณีของนางมาคันทียาที่ผูกใจ เจ็บต่อพระพุทธเจ้า จนจำงัดคนไปด่าทอใส่ร้ายพระพุทธเจ้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2537) การใส่ ความด้วยเจตนาร้ายต่อนางสาวมาวดี เพื่อให้กระทบต่อพระพุทธเจ้าหรือคนที่เกี่ยวข้อง ประหนึ่งเป็น Fake News ในยุคปัจจุบัน การนำความโกรธ อาฆาต พยาบาทนั้น ไปเป็นเครื่องมือ สู่การสร้างเสริมความรุนแรง กรณีการเผา ปราสาทเพื่อสังหารนางสาวมาวดี และบริวารกว่า 500 ชีวิตเพียงเพราะบุคคลนั้นเกี่ยวข้องหรือสนับสนุน พระพุทธเจ้า (ช.อุ. (ไทย) 25/70/319-320/) เป็นการประหัตประหารกันในนาม “ตัวแทน” จึงเกิดขึ้นให้เห็นทาง สื่อในปัจจุบันทั้งข่าวจริง และข่าวปลอมด้วยเป้าหมายเพื่อ “ส่งสาร” ความโกรธนั้นผ่านตัวแทนก็ไม่ผิด ดังนั้นใน บทความนี้ จึงมีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความโกรธของนางมาคันทียาเทียบเคียงกับ แนวคิดทางจิตวิทยาอัน เป็นแนวคิดทางตะวันตก อาทิ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ของซิกมุนด์ ฟรอยด์ ทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ ทฤษฎีบุคลิกภาพ

เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมความโกรธ สาเหตุ และกรอบแนวคิดของความโกรธ รวมไปถึงศึกษาถึงว่าในทางพระพุทธศาสนาจะมีกรอบอย่างไร แนวคิดอย่างไร จนกระทั่งสามารถควบคุมความโกรธตามหลักจิตวิทยา และการยุติความโกรธให้กลายเป็นพลังแห่งความไม่โกรธ ดังพุทธพจน์ว่า “ผู้ชนะความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข” ดังมีพุทธพจน์เสริมต่อเหตุผลว่าต้องตัด หรือจัดการความโกรธที่ว่า พุทธพจน์มีว่า “บุคคลกำจัดความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข กำจัดความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการกำจัดความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะบุคคลกำจัดความโกรธนั้นได้แล้ว จึงไม่เศร้าโศก” (ส.ส. (ไทย) 15/626/194-195)

ในการเรียบเรียงเขียนนี้ จะได้ยกรณีนางมาคันทียา มาวิเคราะห์ศึกษาว่านางมีความโกรธอย่างไร หรือมีแรงจูงใจต่อความโกรธ อาฆาต ชิงชังอย่างไรจึงนำไปสู่การก่อความรุนแรงเกินกว่าที่สตรีจะพึงกระทำ ด้วยอำนาจของความหึงหวง ? อิจฉา หรือไฟแห่งความโกรธที่ผูกติดตัวนางมาแต่ต้นดั่งนั้นในบทความนี้จึงประสงค์ที่จะศึกษาค้นคว้าแนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนาเทียบเคียง วิเคราะห์กับแนวคิดทางตะวันตกด้านจิตวิทยา ในการแสวงหาความเข้าใจระลึกรู้ต่อข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ต่อพฤติกรรมความโกรธ จนกระทั่งกลายเป็นความรุนแรงในพระพุทธศาสนาอย่างไร ?

ภาพที่ 2: มาคันทียา จ้างคนมาดำพระพุทธเจ้าด้วยผูกโกรธนับแต่อดีต

(ที่มาภาพออนไลน์ <https://www.mokkalana.com/wp-content/uploads/2019/06/1-41.jpg>, สืบค้น 10 พฤษภาคม 2564)

มาคันทียากับสาเหตุของความโกรธ

ความโกรธ เป็นพฤติกรรมธรรมชาติของมนุษย์ (ช.มหา. (ไทย) 29/85/252-253) ที่มีพฤติกรรม การกระทำในลักษณะปองร้าย ความมุ่งร้าย ขัดเคือง ชุณเคือง ความพยาบาทแห่งจิต ความประทุษร้ายในใจ ความชัง กิริยาที่ชัง ความเป็นผู้ชัง ความพยาบาท กิริยาที่พยาบาท ความเป็นผู้พยาบาท ความพิโรธ ความพิโรธตอบ ความเป็นผู้ดุร้าย ความเพาะวาจาชั่ว ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต แต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าโทสะ (พระจรัล เนื่อหา, 2546) ในบทความนี้มุ่งไปที่พฤติกรรมความโกรธของ มาคันทียา ก็ต้องถามต่อไปว่า “มาคันทียา” ที่ยกมาศึกษานี้เป็นใคร ถ้าคนที่ศึกษาพระพุทธศาสนามาก็จะรู้เป็นเรื่องปกติ แต่กรณีคนที่ไม่ได้รู้มาก่อนก็ต้องบอกว่า มาคันทียาคือบุคคลในครั้งพุทธกาลที่มีความผูกอาฆาตต่อพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งได้เก็บความอาฆาตแค้นนำไปสู่การใส่ร้าย จ้างคนไปด่าพระพุทธเจ้า และทำร้ายก่อความรุนแรงต่อคนรอบข้างพระพุทธเจ้า เช่นนางสามาวดีและพระเจ้าอุเทน ดังปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับความโกรธ อาฆาตพยาบาทปรากฏเป็นหลักฐานในครั้งพุทธกาลที่เป็นเหตุการณ์ที่ว่า

ครั้งหนึ่ง ณ แคว้นปัญจาละที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นโกศล มีกรุงโกสัมพีเป็นเมืองหลวง เมื่อพระพุทธองค์เข้าไปในเมือง ทรงถูกเหล่าชนมิจฉาภิภูฏ ซึ่งได้รับสินจ้างจากพระนางมาคันธียาผู้ผูกอาฆาตในพระพุทธองค์ ติดตามด่าว่าเยาะเย้ยด้วยประการต่าง ๆ จนท่านพระอานนทันทนฟังไม่ไหว ได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่าควรเสด็จหนีไปเมืองอื่นเสีย แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงเห็นด้วย ทรงตรัสว่า เรื่องเกิดขึ้นที่ไหนก็ควรทำให้สงบ ณ ที่นั้นเสียก่อน จึงค่อยไปที่อื่น

มูลเหตุที่นางมาคันธียาผูกอาฆาตพระพุทธเจ้า เกิดจากเมื่อตอนที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปโปรดแสดงธรรมแก่บิดาและมารดาของนางมาคันธียา(ตอนนั้นยังเป็นเด็กธนู) เมื่อบิดามารดาของนางคันธียาเห็นรูปลักษณะของพระพุทธเจ้า จึงประสงคจะยกลูกสาวที่ใคร ๆ ก็ชมว่าสวยงามมาก ให้เป็นภรรยาพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสทำนองว่า อย่าประสงค์ยกลูกสาวให้พระองค์เลย การถูกปฏิเสธ เหมือนถูกหักหาญน้ำใจของนาง นางคันธียาได้ฟังจึงโกรธแค้นและผูกอาฆาตมาตั้งแต่นั้น แต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้บิดา นางคันธียาบรรลุปะเป็นพระอนาคามี ส่วนมารดาบรรลุปะเป็นพระโสดาบัน

หลังจากนั้นนางคันธียาก็ได้มาอาศัยอยู่กับน้า ในกรุงโกสัมพี แล้วน้าของนางเห็นว่านางมีรูปสดสวยสมควรแก่พระราชา จึงยกนางคันธียาให้กับพระเจ้าอุเทน และด้วยความหลงในรูป พระเจ้าอุเทนจึงแต่งตั้งให้เป็นมเหสีองค์หนึ่ง และเมื่อนางทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมายังเมืองโกสัมพี นางจึงเริ่มระบายความอาฆาตดังที่กล่าวข้างต้น ถึงแม้ในเมืองนี้ จะมีปัญหาดังที่กล่าวมา แต่พระพุทธองค์ ก็ทรงแสดงพระสัทธรรมต่อไป พระเจ้าอุเทน ยังมีมเหสีอีกองค์ คือพระนางสามาวดี พระนางสามาวดีมีข้าทาสอยู่คนหนึ่งชื่อ นางชุชชุตตรา เป็นคนที่ต้องไปจัดซื้อดอกมะลิให้กับพระนาง และก็จะแอบยักยอกเงินส่วนหนึ่งเก็บไว้ คือซื้อดอกมะลิไม่เต็มจำนวนเป็นประจำ

วันหนึ่งคนขายดอกมะลิล่าวชนางชุชชุตตราให้ทำบุญกับพระพุทธเจ้า นางชุชชุตตราจึงอยู่ถวายทานแก่พระพุทธเจ้า และได้ฟังธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแจ่มแจ้งอย่างละเอียด เมื่อสิ้นสุดการแสดงธรรมนั้นนางก็ได้บรรลุปะเป็นโสดาบัน และเมื่อนางจะกลับไปในวัง นางก็ต้องซื้อดอกมะลิกลับไปด้วย แต่คราวนี้นางละอายใจที่จะซื้อดอกมะลิไม่เต็มจำนวนเพราะเป็นพระโสดาบันแล้ว นางจึงซื้อดอกมะลิเต็มจำนวน แล้วเอาไปให้กับพระนางสามาวดี พระนางสามาวดีก็เห็นวันนี้มีดอกมะลิมากกว่าปกติ จึงถามนางชุชชุตตราว่า ทำไมวันนี้มีดอกมะลิมากกว่าปกติ นางชุชชุตตราก็บอกตามความเป็นจริงว่า วันนี้นางมีความละอายตัวเองที่แอบยักยอกเงิน โดยซื้อดอกมะลิไม่เต็มจำนวน แต่วันนี้ซื้อมาเต็มจำนวนเงิน พระนางสามาวดีจึงถามว่า ทำไมจึงมีความละอายละ นางชุชชุตตราตอบว่าได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้ามา ด้วยธรรมนั้นนางจึงเกิดความละอายต่อบาป และไม่ทำบาปอีก พระนางสามาวดีมีความสนใจจึงกล่าวว่า อย่างนั้นท่านจงบอกธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงให้เราทราบสิ นางชุชชุตตรากล่าวว่า อย่างนั้นขอให้พระนางจัดสถานที่ให้เหมาะกับการกล่าวธรรม ส่วนข้าทาสบริวารถ้าประสงค์ฟังธรรมก็ให้มาประชุมรวมกัน แล้วระหว่างที่จัดที่และรวมคนกันอยู่ นางชุชชุตตรา ก็ขอไปอาบน้ำแต่งตัวเพื่อให้เหมาะกับการแสดงธรรม พระนางสามาวดีได้เรียกให้บริวารของพระนางมาฟังธรรมทั้งหมด 500 คน หลังจากนั้นนางชุชชุตตราก็แสดงธรรม

ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ดีแล้ว เมื่อจบการแสดงธรรมนั้น พระนางสามาวดีและเหล่าบริวารทั้งหลายก็บรรลुเป็นพระโสดาบันทั้งหมด

หลังจากนั้นเหล่าบริวารทั้งหลายของพระนางสามาวดี จึงตั้งให้นางชูชุตตราไม่ต้องทำหน้าที่อะไร เพียงแต่ให้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าหรือมหาสาวกเป็นประจำ แล้วฟังพระธรรมที่แสดงทั้งหมด แล้วกลับมาถ่ายทอดกับพวกเขาเหล่านั้น ต่อมาภายหลังนางชูชุตตราจึงได้เป็นเอกคหิตกะฝ่ายอุบาสิกาที่จดจำพระธรรมได้เป็นเลิศ หลังจากนั้นพระนางสามาวดีและเหล่าข้าทาสบริวารยิ่งศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า จึงทำให้พระนางมาคันทิยาฟังความอาฆาตต่อพระนางสามาวดีมากยิ่งขึ้น เพราะไปศรัทธาและบูชากับบุคคลที่นางเกลียด และแถมยังมีสวามีคนเดียว ส่วนมเหสีอีกคนหนึ่งของพระเจ้าอุเทน(พระเจ้าอุเทน มีมเหสีถึง 3 คน) คือพระนางวาสุลัตตดา ซึ่งเป็นราชธิดาของพระเจ้าปัทโมต แห่งกรุงอุเชนี แคว้นอวันตี ซึ่งอยู่ติดกับแคว้นวังสะทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ พระนางวาสุลัตตดาเมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าก็บรรลุเป็นโสดาบัน แต่ความโกรธอาฆาต กลับไปตกที่นางสามาวดี ประหนึ่งเป็นผู้แทนพระพุทธเจ้าในการถูกผูกใจเจ็บอาฆาต พยาบาทไปอย่างนั้น

พระนางมาคันทิยาใส่ร้ายพระนางสามาวดีโดยเอานูเห่าใส่ตะกร้า (หรือพิน) ของพระเจ้าอุเทน เมื่อพระเจ้าอุเทนไปประทับอยู่กับพระนางสามาวดี เมื่อพระเจ้าอุเทนเห็นนุออกมาจากตะกร้าก็ตกใจกลัว พระนางมาคันทิยาจึงทูลยุว่า พระนางสามาวดีและเหล่าบริวารของพระนางสามาวดี หวังจะปรังพระชนม์พระเจ้าอุเทน พระเจ้าอุเทนจึงสั่งจับพระนางสามาวดีและเหล่าบริวารไปประหาร โดยใช้ลูกธนูอาบยาพิษเพื่อประหาร พระนางสามาวดีจึงบอกกับเหล่าบริวารให้แผ่เมตตาแก่พระเจ้าอุเทนและทหารเหล่านั้น เมื่อพระเจ้าอุเทนยกศรขึ้นประสังคยสังหารพระนางสามาวดี แต่ไม่สามารถง้างหรือปล่อยธนูไปได้ ค้างเกร็งสั่นอยู่อย่างนั้น จนพระเจ้าอุเทนเกิดความกลัวขึ้นมาอย่างสุดกำลัง ต้องเอ่ยปากขอให้พระนางสามาวดียกโทษให้กับพระองค์ด้วย พระนางสามาวดีจึงเข้ามาใกล้พระเจ้าอุเทน แล้วจึงกล่าวยกโทษให้ พระเจ้าอุเทนจึงขยับตัวเองและลดธนูลงได้ และในตอนหลัง พระนางสามาวดีได้พาพระเจ้าอุเทนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระเจ้าอุเทนเมื่อได้ฟังธรรม ก็มีความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าแสดงตนเป็นอุบาสก (ยังเป็นปุถุชน) ต่อมาในภายหลังพระนางสามาวดีเป็นเอกคหิตกะฝ่ายอุบาสิกาผู้มีปกติอยู่ด้วยเมตตาเป็นเลิศ

ผลจึงเป็นว่าพระนางมาคันทิยาไม่สามารถปลงพระชนม์พระนางสามาวดีได้ แต่ก็จ้องหาโอกาสที่จะทำ เพราะความอาฆาต (ความอาฆาต ความพยาบาท ความผูกโกรธ เป็นสิ่งที่น่ากลัวมากสำหรับผู้ประสังคยสร้างบุญบารมีทั้งหลาย เพราะจะนำความทุกข์มาสู่ตนเองอย่างมากและพลาดโอกาสในการบรรลุธรรม เมื่อพยาบาทต่อผู้มีคุณใหญ่) พระนางมาคันทิยาได้เห็นโอกาสเมื่อ พระนางสามาวดีสร้างปราสาทหลังใหม่ ซึ่งพระนางสามาวดีและบริวารไปอยู่ยังปราสาทนั้น พระนางมาคันทิยาจึงให้น้ำและเหล่าญาติพร้อมทั้งนักร้องที่จ้างมา ทำการปิดประตูปราสาทไม่ให้ออกมาได้ แล้วทำการวางเพลิงเผาปราสาทนั้นในเวลากลางคืน พระนางสามาวดีและเหล่าบริวารจึงถูกไฟเผาจนสิ้นชีพ เมื่อพระเจ้าอุเทนได้ทราบก็บังเกิดความเสียใจและเศร้าโศกเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระองค์เห็นคุณของพระนางสามาวดีและศรัทธาในพระพุทธเจ้า แต่ต้องข่มใจไว้เพราะประสังคยหาผู้ที่วางเพลิง พระเจ้าอุเทนจึงประกาศออกไปว่า ผู้ใดที่วางเพลิงปลงพระชนม์พระนางสามาวดี จะได้รับรางวัล เพราะพระนางสามาวดีประสังคย

จะปลงพระชนม์พระองค์หลายครั้ง พระนางคันทียาพอได้ทราบดังนั้นก็กล่าวว่า พระนางเองพร้อมทั้งญาติช่วยกันวางเพลิง พระเจ้าอุเทนจึงให้พระนางมาคันทียารวบรวมญาติและนักเลงทั้งที่ช่วยกันวางเพลิงมาเฝ้าพระองค์ แล้วพระเจ้าอุเทนก็จับทั้งหมดไว้ แล้วสั่งประหารจนหมดสิ้นอย่าทারণโหดร้ายที่สุด ด้วยการแร่นื้อ ออกเป็นชิ้น ๆ ก่อนที่จะเผาให้ตายทั้งเป็น

จากข้อมูลที่ยกมาเป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏในหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจากข้อมูลจะได้นำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อถอดแนวคิดในเรื่องการจัดการความโกรธต่อไป

ผลเสียของความโกรธ /ดอกไม้พิษ ที่ชื่อว่าความโกรธ

ความโกรธนำไปสู่ผลกระทบ หรือผลเสียต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ดังที่ท่านพระจรัล เนื้อหา (2546) ได้ทำการศึกษาไว้ในเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความโกรธในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ที่สะท้อนคิดเสนอทัศนะไว้ว่า ความโกรธเป็นลักษณะอาการที่ขัดเคืองใจ ไม่พอใจ ไม่พอใจ หรือแม้แต่ความน้อยใจ ก็เป็นอาการหนึ่งของความโกรธ และความโกรธนี้ สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่กับบุุคคลทุกคน ความโกรธย่อมมีโทษทั้งต่อร่างกาย จิตใจ และสังคมโดยรวม วิธีบรรเทาหรือจำกัดความโกรธตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ก็คือการเจริญเมตตา และการคิดในเชิงบวก ซึ่งมีหลายวิธี เช่น คิดถึงผลเสียของความเป็นคนมักโกรธ โทษของความโกรธ มองคนที่เราโกรธในแง่ดีแล้วเราก็จะไม่โกรธเขา ให้เราพิจารณาว่า ความโกรธคือการสร้างทุกข์ให้กับตนเอง เป็นการลงโทษตนเองให้สนใจศัตรู เหล่านี้ เป็นต้น แล้วให้ลดละเลิกความโกรธ ดังที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนว่าคนโกรธไม่ดีเลย พึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยนี้จะสามารถนำมาเป็นฐานสืบค้นเกี่ยวกับความโกรธในพระพุทธศาสนาว่ามีที่มาและมีพัฒนาการอย่างไร เป็นต้น ทันทแพทย์หญิงกษิรา เทียนส่องใจ (2550) ผลการศึกษาวิเคราะห์ห้วงภัยทาง เพื่อการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ผลของการศึกษา มีดังต่อไปนี้

1. ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ สังคมไทยในปัจจุบันก็กำลังเกิดปัญหาความ ขัดแย้งในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ปัญหาทางการเมือง ปัญหานโยบายสาธารณะ ปัญหาการแย่งชิง ทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาการหย่าร้าง สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งสามารถแบ่งตามปัจจัย ภายนอกออกเป็น 5 ประเภทด้วยกัน คือ 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) 2) ความ ขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) 3) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) 4) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) และ 5) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือ ค่านิยม (Value Conflict) ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น สาเหตุของความขัดแย้งเกิดมาจากการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สำหรับปัจจัยภายใน ได้แก่ ปปัญจธรรมคือ ตัณหา มานะ ทิฎฐิ และ อุกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ โดย ทิฎฐิ ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของ ปัจจัยภายในที่ทำงานร่วมกันกับอกุศลมูลในการเกิดความขัดแย้ง

2. **อภัยทาน มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่าเป็นมหาทาน** มีความหมายว่า การให้ความ ไม่มีภัย การพัฒนาอภัยทานเริ่มที่ สัมมาทิฐิ และ สัมมาสังกัปปะ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐาน เพื่อให้เกิด อภัยทานที่ ประกอบไปด้วย เมตตาธรรม ชันติธรรม และ ศีล 5 สำหรับกรอบแนวทางของการ ปฏิบัติของอภัยทาน คือ พรหม วิหารธรรม สาราณียธรรม และสังคหวัตถุ 4 โดยวิธีการปฏิบัตินั้น แบ่งออกได้เป็น อภัยทานทางใจ อภัยทานทาง วาจา และอภัยทานทางกาย

3. **อภัยทานเป็นพุทธสันติวิธี** ที่ใช้นำมาเป็นรูปแบบสำหรับจัดการปัญหาความขัดแย้ง ใน สังคมไทยได้ ซึ่งไม่เพียงแต่สามารถใช้ได้ในรูปแบบการแก้ไขหลังจากความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ยังสามารถใช้เป็น รูปแบบของการป้องกันเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งก่อตัวอีกด้วย อภัยทานทางใจ นับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการ พัฒนาให้มีความอดทน มีความเมตตา ไม่อาฆาตพยาบาทโกรธแค้น อภัยทานทางวาจา คือ การพูดที่ยึดหลัก สัมมาวาจา และการกล่าวคำว่า “ขอโทษ” สำหรับ อภัยทานทางกาย คือ การแสดงพฤติกรรมเคารพ และให้ เกียรติในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดย วิธีการของอภัยทานดังกล่าวมาทั้งหมดทำให้การยึดมั่นในความเป็นอัตต ลักษณะสลายลง สามารถ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ในที่สุด

ในการศึกษาค้นคว้า วนิดา ฉายาสูต (2551) *การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท* ผลการวิจัยพบว่าพระนางสามาวดีเกิดในตระกูลเศรษฐีแต่เมื่อเติบโตขึ้นพระนาง ต้องประสบกับชะตากรรมที่มีทั้งความสุขและความทุกข์ แต่ไม่ได้ย่อท้อ และได้ใช้คุณธรรมด้านเมตตาช่วย แก้ปัญหาในชีวิตของพระนางและบริวาร พระนางยังได้บรรลุโสดาบันด้วยการฟังธรรมจากนางชุตตราหญิงบริวาร ของพระนาง เหตุการณ์หนึ่งที่ปรากฏในการดำเนินชีวิตของพระนางคือการที่ต้องถูกโทษของความโกรธที่นางมา คັນทียามีต่อนางได้นำไปสู่การก่อความรุนแรงที่มีผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินดังปรากฏในประวัติของพระนาง หรือในหนังสือเรื่อง *“ทำอย่างไรจะหายโกรธ”* โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2537) ที่ให้นิยามว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งเมตตาการุณย์ พระพุทธเจ้ามีพระคุณข้อใหญ่ประการหนึ่ง คือ พระมหากรุณา ชาวพุทธทุกคนได้รับการสั่งสอนให้มีเมตตาการุณย์ ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยกายวาจา และมีน้ำใจปรารถนาดี แม้แต่เมื่อไม่ได้ทำอะไรอื่น ก็ให้แผ่เมตตาแก่เพื่อนมนุษย์ตลอดจนสัตว์ทั้งปวงขอให้อยู่เป็นสุขปราศจากเวรภัยกัน โดยทั่วหน้า อย่างไรก็ตาม เมตตา มีคู่ปรับสำคัญอย่างหนึ่งคือความโกรธ ความโกรธเป็นศัตรูที่คอยขัดขวางไม่ให้ เมตตาเกิดขึ้น คนบางคนเป็นผู้มักโกรธ พอโกรธขึ้นมาแล้วก็ต้องทำอะไรรุนแรงออกไป ทำให้เกิดความเสียหาย ถ้า ทำอะไรไม่ได้ ก็หงุดหงิดงุ่นง่านทรมานใจตัวเองในเวลานั้นเมตตาหลบหาย ไม่รู้จะไปซ่อนตัวอยู่ที่ไหน ไม่ยอม ปรากฏให้เห็น ส่วนความโกรธทั้งที่ไม่ต้องการแต่ก็ไม่ยอมหนีไป บางทีจนปัญญาไม่รู้จะขับไล่หรือกำจัดให้หมดไปได้ อย่างไร นอกจากนั้นในงานของ กิ่งกานต์ แก้วพิน (2550) เรื่อง *“ความรุนแรงในครอบครัว: กรณีศึกษาแรงงานสตรี โรงงานในอำเภอสารภี เชียงใหม่ ต่อการใช้ความรุนแรงของคู่สมรส”* ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความ รุนแรงภายใน ครอบครัวเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นประจำใน ชีวิตประจำวันของแรงงานสตรี...อีกทั้งยังพบว่าความรุนแรงในครอบครัว นั้น สามารถเกิดขึ้นได้ทุกช่วงเวลาและรวมถึงการโต้เถียงเพียงเล็กน้อยนั้นก็สามารถก่อให้เกิดความ รุนแรงได้

ผลการวิจัยพบว่าการดื่มแอลกอฮอล์เป็นสาเหตุหลักประการหนึ่ง เนื่องจากความมึน เมามากนำไปสู่การกระทำ ความรุนแรงในครอบครัว และถึงแม้ว่าความรุนแรงจะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ผู้หญิงที่ถูกกระทำเหล่านั้นยังคงเลือกที่จะ อยู่กับคู่สมรส ด้วยความหวังที่ว่าสถานการณ์ความรุนแรงจะมีผลไปในทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้ความรุนแรงเหล่านี้ยัง ถูกมองว่าเป็นเรื่องของครอบครัวและผู้หญิงที่ถูกกระทำนั้นอายที่จะเปิดเผย

ศิริกาญจน์ ทักษิณไทรเทพ (2551) ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชาตกรกับการบรรลู่เป็น พระอรหันต์ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระองค์สิริมาลเถระ” ผลการวิจัยพบว่า พระองค์สิริมาลเถระเคยเกิดเป็นชาตกร อย่างน้อย 4ชาติ และได้พระโพธิสัตว์เป็นกัลยาณมิตรแนะนำสั่งสอน จึงเลิกเป็นชาตกร ตั้งใจสมาทานศีล 5 และ บำเพ็ญบารมีเป็นอันมาก ในชาติสุดท้ายเกิดเป็นชาตกรองค์สิริมาล พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรแสดงธรรมให้ ฟัง จึงได้บรรลู่โสดาปัตติผล จากนั้นก็ได้อุปสมบทและปฏิบัติธรรมด้วยความเพียรแรงกล้าจนได้บรรลู่เป็นพระ อรหันต์ ซึ่งสาเหตุที่ชาตกรองค์สิริมาลสามารถบรรลู่เป็นพระอรหันต์นั้น สรุปได้ ดังนี้ องค์สิริมาลไม่มีสันดานเป็น ชาตกร เป็นความรุนแรงไม่ได้เกิดจากความโกรธ แม้ข่มามนุษย์จำนวนมากแต่ก็ทำด้วยความจำใจไม่ได้กระทำ อนันตริยกรรมและภิกษุณีทุสกรกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่มีโทษหนักห้ามบรรลุมรรคผลนิพพาน ชีวิตของพระองค์สิริมาล เถระถือว่าเป็นตัวอย่างของชาตกร หรือผู้เคยกระทำความผิดที่ดำเนินชีวิตผิดพลาดในปัจจุบัน เพราะถ้ามีจิตสำนึก ก็สามารถพัฒนาตนได้ด้วยการศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อขัดเลาะพฤติกรรม ปรับเปลี่ยนนิสัย แก้ไขพฤติกรรม ในทางกาย วาจา ใจและปัญญา จนตั้งอยู่ในคุณธรรมขั้นสูงสุด หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ดังนั้นจากข้อมูลที่ยก มาสะท้อนให้เห็นว่าความโกรธ นำไปสู่ความรุนแรง และความโกรธ เป็นธรรมชาติที่มีเป็นเป็นเรื่องปกติ แต่ในเวลา ต้องได้รับการพัฒนาขัดเลาะแก้ไข ซึ่งแนวคิดทางพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวคิดในเรื่องเมตตา อภัยทาน แนวคิด เรื่องไตรสิกขา จะต้องพัฒนาขัดเลาะเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนจนกระทั่งไม่โกรธ ไม่รุนแรง ซึ่งจะได้นำมาเป็น กรอบในการวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทางจิตวิทยาเพื่อสะท้อนคิดเกี่ยวกับมาคันทิยาที่ปรากฏในคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนาต่อไป

ความโกรธตามแนวจิตวิทยากับมุมมองและท่าทีของตะวันตก

ในหนังสือ “พุทธจิตวิทยา เพื่อสุขภาวะ ความโกรธและการจัดการความโกรธ” ของ พระครูพิพิธปริยัติกิจ (2562) มีประเด็นของความโกรธกับแนวคิดทางตะวันตก เพื่อให้ได้ประโยชน์ในเชิงเทียบเคียงได้ โดยได้ยกมาศึกษา ร่วมเพื่อประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ทางมาคันทิยา เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าพฤติกรรมธรรมชาติของมนุษย์มีอยู่ในทุก เผ่าพันธุ์ชาติภาษา คือมีความโกรธเป็นอารมณ์ มากน้อยแตกต่างกัน แต่มีมุมมองและวิธีการต่อการบริหารแตกต่างกัน ซึ่งในส่วนนี้จะได้นำมาเป็นกรณีศึกษาว่าความโกรธของมาคันทิยากับท่าทีหรือมุมมองแบบตะวันตกมีลักษณะ อย่างไร ?

ก.ความโกรธของนางมาคันทิยาตามแนวคิดวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud, 1856-1939) มีความเชื่อว่า บุคลิกภาพของผู้ใหญ่ที่แตกต่างกันเนื่องมาจากประสบการณ์ของแต่ละคนเมื่อเวลาอยู่ในวัยเด็ก และขึ้นอยู่กับว่า

เด็กแต่ละคนแก้ปัญหาของความขัดแย้งของแต่ละวัยอย่างไร โดย 5 ปีแรกของชีวิตจะมีความสำคัญมาก พรอยต์ได้แบ่งจิตของมนุษย์ออกเป็น 3 ระดับ คือ จิตสำนึก (Conscious) จิตก่อนสำนึก (Pre-conscious) หากนำแนวคิดของฟรอยด์มาใช้อธิบายเกี่ยวกับบุคลิกภาพของนางมาคันทียา อาจสะท้อนคิดได้ว่า มาคันทียาได้รับการเลี้ยงดูในแบบที่ถูกตามใจ เพราะการที่พ่อแม่ที่มีวรรณสูง หมายถึงวรรณะพราหมณ์ ย่อมคาดหวังและมุ่งหวังต่อความเป็นบุตรไว้สูง การที่พราหมณ์ผู้พ่อเห็นพระพุทธเจ้าแล้วดำริว่าชายผู้นี้ถึงจะเหมาะสมกับบุตรของเรา คำว่าเหมาะสม หมายถึงแรงขับที่ฝ่ายผู้พ่อมุ่งมองผ่านสถานะทางสังคมของตนเอง มุ่งไปยังลูกสาวที่งดงาม ย่อมเป็นนัยยะเชิงแฝงตามตามทฤษฎีแรงขับไปยังผู้บุตรสาว ซึ่งทำให้ผู้เป็นบุตรตระหนักกันไปพร้อมกันว่าตนเองเป็นผู้สูงส่ง เข้าทำนองมีตัวตนแห่งการ “เป็น” เท่ากับว่าความสำเร็จที่จะพึงได้รับจากความสวย สูงส่ง และต้องมีสามีที่ดีจึงเป็นแรงขับให้นางทะยานไปสู่ความสำเร็จ หรือการต้องการแสวงหาความสำเร็จ แม้วิธีการที่กระทำอาจไม่ได้เป็นวิธีการที่ถูกต้องเมื่อนางประสงค์สิ่งใด จึงต้องการทำให้ประสบความสำเร็จ หรือทำให้สำเร็จแม้ไม่ว่าด้วยวิธีการใดก็ตาม ดังนั้นนางจึงผูกโกรธเมื่อพระพุทธเจ้าปฏิเสธต่อสิ่งหวัง หรือความสำเร็จจากชายที่พ่อแม่คิดว่าดีที่สุดด้วยความรุนแรงทางวาจา จึงนำไปสู่การแสดงออกด้วยความก้าวร้าวเพื่อประสงค์ต่อความสำเร็จนั้น การหาสิ่งมาแทนที่ (Displacement) หมายถึง การที่นางผูกใจเจ็บและไม่สามารถทำอะไรได้ ต่อพระพุทธเจ้าได้ เช่นการส่งคนไปด่าพระพุทธเจ้า การกระทำต่อบุคคลใกล้ชิดพระพุทธเจ้าดังกรณีการทำร้าย มุ่งร้าย ใส่ร้าย จนกระทั่งถึงชีวิตต่อนางสาวมาวดี ผู้เป็นดังคู่ภรรยาสามมี และเป็นสาวที่ศรัทธาใกล้ชิดต่อพระพุทธเจ้า การกระทำดังกล่าวจึงเป็นประหนึ่งการทำแทน เช่น ภรรยาถูกสามีทอดทิ้งแสดงความโกรธและกระทำรุนแรงต่อผู้บุตรประหนึ่งตัวแทน เป็นต้น

ข. การวิเคราะห์ความโกรธของนางมาคันทียาตามแนวพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักคิดกลุ่มนี้มองธรรมชาติมนุษย์ในลักษณะที่เป็นกลางคือไม่ดีไม่เลวการกระทำของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (stimulus-response) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง การเรียนรู้ของกลุ่มนี้ใช้การวัดสังเกตและทดสอบพฤติกรรม ได้แก่ แนวคิดของทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike, 1874-1949) ทฤษฎีการวางเงื่อนไข (Conditioning Theory) แบบอัตโนมัติของพาฟลอฟ (Pavlov, 1849-1936) และวัตสัน (Watson, 1878-1958) การวางเงื่อนไขของสกินเนอร์ (Skinner, 1904-1990) ทฤษฎีการเรียนรู้ของฮัลล์ (Hull's Systematic Behavior Theory, (Hull, 1884 - 1952) เป็นต้น เมื่อจำเพาะไปที่ทางมาคันทียา นางเป็นพวกที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวเชิงแฝง เป็นผู้ที่ย่ำคิดย่ำทำและก่อใช้ความทรงจำนั้นไปสู่การขับเคี่ยวพฤติกรรม ความคิด แสดงออกเป็นความรุนแรง ก้าวร้าว เช่น การจ้างคนไปด่าพระพุทธเจ้า การใช้ความรุนแรงจนกระทั่งการให้สังหารนางสาวมาวดี ด้วยเพราะศรัทธาหรือเคารพคนที่ตัวเองเกลียด เป็นต้น

ค. ความโกรธของนางมาคันทียาตามแนวมนุษยนิยม ผู้นำสำคัญในกลุ่มมนุษยนิยม ได้แก่ คาร์ล โรเจอร์ (Rogers, 1902-1987) จิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยมพัฒนาขึ้นประมาณปี ค.ศ. 1940 โดยเชื่อว่าเราสามารถเข้าใจถึง

ธรรมชาติของมนุษย์ได้ดีขึ้นด้วยการศึกษาถึง การรับรู้ของบุคคลที่เกี่ยวกับตนเอง ความคิดส่วนตัวที่เขามีต่อบุคคลอื่นและโลกที่เขาอาศัยอยู่ และยังมีความเชื่อว่า มนุษย์ เรามีคุณลักษณะที่สำคัญที่ทำให้เราแตกต่างไปจากสัตว์คือ มนุษย์เรามีความมุ่งมั่นอยากที่จะเป็นอิสระ เราสามารถกำหนดตัวเองได้และเรามีพลังใจ (Motivational Force) ที่จะพัฒนาตนเองไปสู่ระดับที่สมบูรณ์ขึ้น ที่แสดงถึงความเป็นจริงแห่งตน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาความรู้ความสามารถที่ตนเองมีอยู่ให้เต็มที่ (Self Actualization) การที่นางมาคันทียา เป็นมนุษย์ผู้หนึ่งที่ภาคภูมิใจในความเป็นตัวเอง ผ่ําตัวเอง หรือในเครือญาติของตัวเอง ดังนั้นอาจพิจารณาได้ว่ามาคันทียา ในฐานะที่เป็นมนุษย์ย่อมมีความพึงใจรูปของนางเอง ดังที่ผู้เป็นพ่อและแม่ ได้สะท้อนทัศนะวามเหมาะที่จะกับชายผู้สูงศักดิ์ ความภาคภูมิใจในความเป็นคนสวย คนชั้นสูง ซึ่งเป็นวิถีธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไป ที่มั่นใจภาคภูมิใจในความเป็นมนุษย์ของตนเอง ย่อมเป็นหัวใจหรือพลังสำคัญในการขับเคลื่อนพฤติกรรมที่ปรากฏ จนกระทั่งกลายเป็นความรุนแรงต่อพระพุทธรูปเจ้าและคนรองข้างและแม้กระทั่งชีวิตของตัวเอง

จ. ความโกรธของนางมาคันทียาตามแนวทฤษฎีบุคลิกภาพของอัลเฟรด แอดเลอร์ (Adler, 1870-1937) เป็นจิตแพทย์ที่ได้ค้นคว้าและพัฒนาบุคลิกภาพขึ้นมาใหม่ เรียกว่า จิตวิทยาปัจเจกชน (Individual Psychology) เชื่อในอิทธิพลของสังคม ชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของบุคคลจะเป็นอย่างไรนั้นถูกกำหนดโดยสังคมรอบตัว เช่น เศรษฐกิจ การเมือง ประเพณีวัฒนธรรม วิธีการเลี้ยงดูบุตร ปมด้อยและแรงขับ เมื่อมาวิเคราะห์กรณีนางมาคันทียา หากเอาแนวคิดในเรื่องพฤติกรรมนิยมมาอธิบายจะเห็นภาพลักษณ์ประการหนึ่งของนางมาคันทียา การที่สตรีถูกขายทอดทิ้ง หรือการที่ผู้เป็นพ่อเชิญฝ่ายชายมาเพื่อประสงค์ต่อการยกลูกสาวให้ แล้วถูกฝ่ายหนึ่งปฏิเสธ ย่อมเป็นเรื่องที่น่าอับอาย เทียบกับกรณีสังคมไทยในเรื่องหญิงหม้ายชั้นหมาก หรือการที่ไปสู่ขอฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแล้วถูกปฏิเสธ ย่อมเป็นเรื่องที่น่าอับอาย จึงกลายเป็นความผูกใจเจ็บและแสดงออกต่อความผูกใจเจ็บนั้นสู่ความรุนแรง ที่มองว่าปมด้อยต้องได้รับการแก้ไข แต่เป็นการแก้ไขด้วยความรุนแรง

ฉ. ความโกรธของนางมาคันทียาตามแนวจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์ ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt 's Theory) เกิดจากนักจิตวิทยาชาวเยอรมันตั้งแต่ปี ค.ศ. 1912 โดยมีผู้นำกลุ่มคือ เวอร์ไทเมอร์ (Wertheimer) โคห์เลอร์ (Kohler) คอฟฟ์กา (Koffka) และเลวิน (Lewin) ทั้งกลุ่มมีแนวความคิดว่า การเรียนรู้เกิดจากการจัดประสบการณ์ทั้งหลายที่อยู่กระจัดกระจายให้มารวมกันเสียก่อน แล้วจึงพิจารณาส่วนย่อยต่อไป เมื่อนำมาวิเคราะห์พฤติกรรมความโกรธของนางมาคันทียาที่วิเคราะห์ตามแนวจิตวิทยาได้สะท้อนให้เห็นว่าการผูกใจเจ็บ และนำความผูกใจเจ็บนั้นมาประมวลรวม ประหนึ่งย่ำ จำไม่ลืม และแสดงออกต่อพฤติกรรมความรุนแรง จึงเท่ากับเป็นการประมวลคิด ในแบบย่ำคิด ย่ำทำ จึงส่งผลเป็นการฆ่า การวางแผนสังหาร หรือการลงมือฆ่าโดยไม่สงสัยต่อพฤติกรรมและการกระทำของตนเองแต่อย่างใด ?

วิธีการจัดการไม่ให้โกรธตามแนวพุทธจิตวิทยา

ในพระพุทธศาสนามี “พุทธพจน์” ที่ว่าฆ่าความโกรธได้เสียดี ดังนั้นผลเสียของความโกรธ ทำให้เกิดความรู้สึกรุนแรง ทำให้เกิดความอาฆาต ดังนั้นความไม่โกรธ จึงน่าจะเป็นวิธีการหรือแนวทางที่ทำให้เกิดข้อมูลหรือผลประโยชน์สำหรับผู้ไม่โกรธ ความโกรธของมาคันทียาในเรื่อง ทำให้มีการจ้างคนไปด่าทอพระพุทธเจ้า มีการอาฆาตพยาบาทคนรอบข้าง และเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ดังกรณีนางสามาวดี ดังที่ท่านพระจรัล เนื้อหา (2546) ได้ทำการศึกษาไว้ในเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความโกรธในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ที่สะท้อนคิดเสนอทัศนะไว้ว่า ความโกรธเป็นลักษณะอาการที่ขัดเคืองใจ ไม่ชอบใจ ไม่พอใจ หรือแม้แต่ความน้อยใจ ก็เป็นอาการหนึ่งของความโกรธ และความโกรธนี้ สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่กับปุณฺชนทุกคน ความโกรธย่อมมีโทษทั้งต่อร่างกาย จิตใจ และสังคมโดยรวม วิธีบรรเทาหรือจำกัดความโกรธตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ก็คือการเจริญเมตตา และการคิดในเชิงบวก ซึ่งมีหลายวิธี ดังปรากฏในงานของนักวิชาการ และนักวิจัย เช่น ในงานของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) 10 ขั้นตอนระงับความโกรธ ในงานเรื่อง การจัดการความโกรธในชีวิตประจำวันตามแนวพุทธธรรม (สุภา ศรีสวัสดิ์, พระมหาบุญศรี ญาณจุฑาโณ, สุเชาว์ พลอยชุม, 2559) ในงานศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการความโกรธ (ดวงใจ ปินตามูน, 2557) รวมทั้งเรื่อง การบริหารจัดการความโกรธตามแนวพุทธธรรม (สุภา ศรีสวัสดิ์ และคณะ, 2560) หรือในงานวิจัยทดลองเรื่อง “การศึกษาการใช้โปรแกรมการจัดการความโกรธต่อการแสดงความโกรธ ในผู้ป่วยจิตเภท สถาบันจิตเวชศาสตร์สมเด็จเจ้าพระยา” (พรหมนนต์ ศิริวิภาอนันต์, 2552) ในงานวิจัยเรื่อง ผลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มแนวพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และพฤติกรรม ต่อความโกรธของนักเรียนวัยรุ่น (ทัศนัย วงศ์สุวรรณ, 2542) หรือในบทความเรื่อง *Anger reduction in early adolescents* (Deffenbacher, Lynch, Oetting, and Komper, 1999) ให้ข้อมูลไว้โดยประมวลสรุปได้ คือ คิดถึงผลเสียของความเป็นคนมักโกรธ โทษของความโกรธ มองคนที่เราโกรธในแง่ดีแล้วเราก็จะไม่โกรธเขา ให้เราพิจารณาว่า ความโกรธคือการสร้างทุกข์ให้กับตนเอง เป็นการลงโทษตนเองให้สนใจศัตรูเหล่านี้ เป็นต้น แล้วให้ลดละเลิกความโกรธ ดังที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนว่า บุคคลฆ่าความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก เหวทนา พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะบุคคลฆ่าความโกรธนั้นได้แล้ว จึงไม่เศร้าโศก (ส.ส. (ไทย) 1671-72/79) หรือพุทธพจน์ที่ว่า บุคคลพึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/222-223/102) เป็นต้น

ภาพที่ 3: พระพุทธศาสนาตีความเรื่องความโกรธว่าเป็นไฟ และเป็นไฟที่เป็นโทษ
วิธีการคือลดไฟ ดับไฟ และไม่ให้เกิดไฟ

(ที่มาภาพออนไลน์, <https://www.truelookpanya.com/knowledge/content/52278/-per-relbud-rel-dhart-> สืบค้น 10 มกราคม 2564)

สรุป

การศึกษาความโกรธของมาคันทียาตามแนวคิดทางจิตวิทยา สะท้อนให้เห็นพฤติกรรม การกระทำ และการผูกโกรธ ทำให้เกิดโทษของความโกรธ ผู้โกรธ เปรี้ยว ร้อน ทุรนทุราย คิดวางแผนทำร้าย ทำร้ายคนอื่น “**เหมือนคำพระที่ว่าโกรธอาฆาตเขาเท่ากับจุดไฟเผาตัวเอง**” ผลคือความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นเช่นนั้นเอง ดังนั้นแนวคิดทางพระพุทธศาสนามีหลักการในเรื่องของการโกรธ โดยการไม่โกรธ การลดความรุนแรงผ่านการให้อภัย การมีเมตตา ที่พัฒนาไปเป็นมิตร ไมตรี มิตรภาพ ล้วนมีฐานคิดในเรื่องความไม่โกรธ หรือการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือหรือเป็นหมุ่หมุ่หมายสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต ที่จะให้ก่อประโยชน์ หรือกลไกรวมสำหรับการจัดการความโกรธด้วย

เอกสารอ้างอิง

Deffenbacher, J. L., Lynch, R. S., Oetting, E. R., & Komper, C.C. (1999). Anger reduction in early adolescents. *Journal of Counseling Psychology*, 43, 149-157.

Corey, G. (2001). *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. Singapore: Thomson learning.

กษิรา เทียนส่องใจ. (2550). *การศึกษาวิเคราะห์ห่อภัยทาน เพื่อการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย*

ปัจจุบัน. (ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กึ่งกานต์ แก้วพันธ์. (2550). *ความรุนแรงในครอบครัว : กรณีศึกษาแรงงาน สตรีโรงงานในอำเภอสารภี*

เชียงใหม่ ต่อการใช้ความรุนแรงของคู่สมรส. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาษาอังกฤษ)).

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ดวงใจ ปินตามูน. (2557). การบริหารจัดการความโกรธ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 3(2), 65-78.
- ทัศนัย วงศ์สุวรรณ. (2542). ผลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มแนวพิจารณาเหตุผล อารมณ์ และ พฤติกรรม ต่อความโกรธของนักเรียนวัยรุ่น. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).
บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรหมนนต์ ศิริวิภาอนันต์. (2552). การศึกษาการใช้โปรแกรมการจัดการความโกรธต่อการแสดง ความ
โกรธ ในผู้ป่วยจิตเภท สถาบันจิตเวชศาสตร์สมเด็จเจ้าพระยา. (วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตร์
มหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูพิพิธปริยัติกิจ. (2562). พุทธจิตวิทยา เพื่อสุขภาวะ ความโกรธและการจัดการความโกรธ.
นนทบุรี: Chen Pringting.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2537). ทำอย่างไรจะหายโกรธ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระจรัส เนือหา. (2546). การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความโกรธในพระพุทธานุสาเถรเทศ. (วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45
เล่ม). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วนิดา ฉายาสูต. (2551). การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุท
ธานุสาเถรเทศ. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- ศิริกาญจน์ ทัศนัยไทรเทพ. (2551). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องมาตรการกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์ :
ศึกษาเฉพาะกรณีพระองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า. (พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธานุสา)). บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุภา ศรีสวัสดิ์, พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน และ สุเชาว์ พลอยชุม. (2559). การจัดการความโกรธในชีวิตประจำวัน
วันตามแนวพุทธธรรม. วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์, 35(2), 205-222.
- สุภา ศรีสวัสดิ์ และคณะ. (2560). การบริหารจัดการความโกรธตามแนวพุทธธรรม. วารสารบัณฑิตศึกษา
ปริทรรศน์, 13(1), 111-122.